

УДК 336.64

ОЦІНКА ЗАПАСУ ФІНАНСОВОЇ МІЦНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Дем'яненко І.В., Петрик С.В.

Національний університет харчових технологій

Досліджено підходи щодо визначення економічної сутності категорії «запас фінансової міцності». Виявлено як постійні та змінні витрати впливають на даний показник. Проведено оцінку порогу рентабельності. Проаналізовано механізм дії операційного левериджу. Визначено вплив факторів, що обумовлюють зміну цих показників.

Ключові слова: запас фінансової міцності, поріг рентабельності, постійні витрати, змінні витрати, операційний леверидж, точка беззбитковості.

Постановка проблеми. У кризових умовах розвитку економіки аграрні підприємства мають мобілізувати всі можливості щодо забезпечення міцності їх фінансової системи і утримання певного рівня прибутковості господарювання. Тому на перший план висувається проблема підвищення ефективності управління доходами і витратами підприємств, що є передумовою досягнення стабільних фінансових результатів і використання можливостей формування достатнього обсягу власних фінансових ресурсів для забезпечення розвитку виробничо-господарської діяльності на перспективу. У цьому контексті важливого значення набуває питання формування запасу фінансової міцності, що дозволить підвищити рівень захищеності сільськогосподарських підприємств і надасть можливість фінансового маневрування у складних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення оцінки запасу фінансової міцності та методика її проведення широко представлені у працях О.Я. Базілінської, М.Д. Білика, Л.А. Лахтіонової, Г.В. Савицької, Ю.М. Тютюнник, Ю.С. Цал-Цалко. Сучасна практика фінансового менеджменту у поєднанні із оцінкою запасу фінансової міцності потребує також ґрунтовних досліджень механізму операційного левериджу, основні складові якого розроблені І.О. Бланком, Ю.М. Воробйовим, В.В. Ковальовим, А.М. Поддєрьогіним.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Розробка дієвих механізмів підвищення запасу фінансової міцності і прибутковості аграрних підприємств на основі виявлення вузьких місць і невикористаних можливостей з урахуванням галузевих особливостей господарювання.

Мета статті. Головною метою роботи є проведення оцінки запасу фінансової міцності та дослідження особливостей використання операційного левериджу та порогу рентабельності у практиці господарювання аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Формування ринкових відносин в економіці, створення конкурентного середовища в країнах зумовлюють необхідність теоретичного обґрунтування та розробки практичного інструментарію забезпечення стабільності, сталого розвитку підприємницької діяльності. Підприємництво займає центральне місце в господарському комплексі будь-якої країни. Саме тут створюється національний дохід, а отже, від успіху здійснення підприємницької діяльності залежить соціально-економічний розвиток суспільства, ступінь задоволеності в матеріальних і духовних благах населення країни.

В сучасних ринкових умовах господарювання особливо гостро постає питання про розвиток підприємництва в Україні. Його становлення і розвиток свідчать про те, що проблема підприємницької діяльності досить багатогранна. Її економічні і правові основи знаходяться в стані формування та мають багато недоліків, тому визначення такого показника як запас фінансової міцності особливо важливий для більшості українських підприємств.

Запас фінансової міцності (Margin of safety) є одним з основних показників аналізу фінансового стану підприємства. Розрахунок запасу фінансової міцності дозволяє оцінити можливість додаткового зниження виручки від продажів в межах точки беззбитковості. Іншими словами, підвищення реального виробництва над порогом рентабельності є запас фінансової міцності фірми.

Бенджамін Грем (Benjamin Graham) і Девід Додд (David Dodd), засновники Value Investing (ціннісного інвестування, інвестування в вартість), ввели термін «запас фінансової міцності» у своїй книзі Security Analysis, опублікованій 1934 році. Термін також описаний в книзі The Intelligent Investor Бенжаміна Грема, вперше опублікованої в 1949 році. Грем сказав, що «запас фінансової міцності завжди залежить від ціни, сплаченої», одна на нашу думку запас фінансової міцності (ЗФМ) – це перевищення фактичної чистої виручки над безприбутковим обігом, її сума показує, до якої межі може впасти виручка, щоб не було збитку, або іншими словами – це прибуток, який отримує підприємство.

Щоб зрозуміти економічну сутність даного показника, давайте розглянемо графік на рис. 1.

На графіку ми можемо розглянути точку беззбитковості (перетин лінії виручки і лінії валових витрат), а також запас фінансової міцності (різниця між запланованим обсягом виробництва / продажів і точкою беззбитковості в будь-якій точці графіка, що перевищує точку беззбитковості). Економічний сенс запасу фінансової міцності полягає у виявленні: на скільки можна скоротити обсяг виручки, не отримуючи фінансовий результат у вигляді збитку.

Найчастіше, аналітики розраховують запас фінансової міцності в процентному, відносному вираженні, прагнучи знайти, наскільки можливе зниження обсягу продажів, що не досягає при цьому порогу рентабельності. Наочно це можна побачити на наведеному вище графіку запасу фінансової міцності (рис. 1).

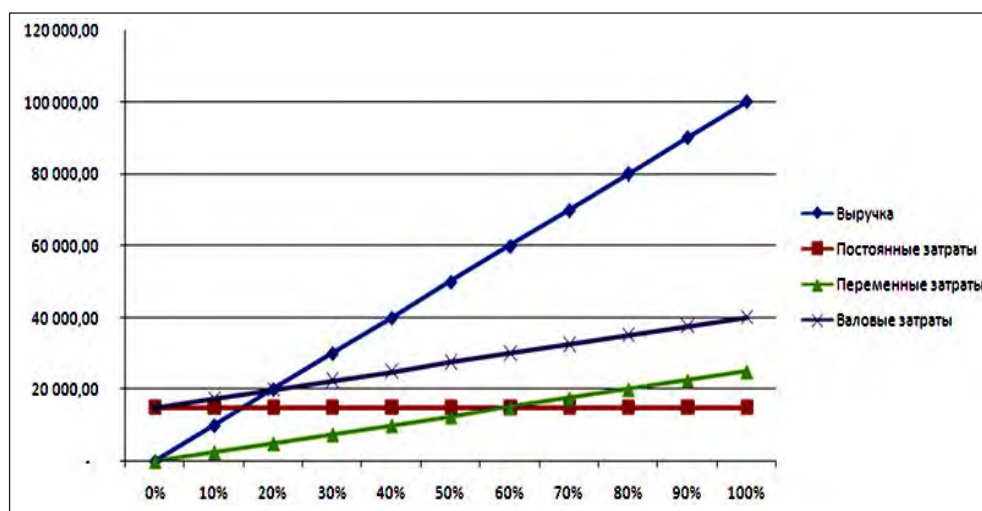

Рис. 1. Графік запасу фінансової міцності

Джерело: [2]

Найбільш швидко змінюється показник запасу фінансової міцності при незначному перевищенні порога рентабельності, найменш він змінюється при значно більшому обсязі виробництва і продажів, що вказує нам на стабільність виробництва, на його ефективність.

Також слід додати, що економісти не виділяють як такої норми, або нормативного значення для показника фінансової міцності, але при значенні 10% і більше (у відносному вираженні), виробництво вважається високорентабельним і фінансово-стійким, а більш високий показник ЗПМ вказує:

- на мінімальні ризики можливих втрат,
- на стабільність економічної ситуації на підприємстві,
- на мінімальну виручку, що дозволяє підприємству не отримати збитки, але також не дозволяє отримати прибуток – саме вона служить орієнтиром при визначенні наступних виробничих і фінансових витрат.

Взагалі при обчисленні цього показника з поточного обсягу реалізації продукції підприємства віднімається обсяг реалізації в точці беззбитковості, при цьому підсумкове співвідношення виражається у відсотках, і чим воно вище, тим нижче ризик втрат для підприємства, і тим воно стійкіше.

Запас фінансової міцності тісно пов'язаний з порогом рентабельності, оскільки визначенню ЗФМ підприємства передують розрахунок порогу його рентабельності (точки беззбитковості, «критичної» точки, «мертвої точки», точки окупності витрат – різні назви суто одного й того ж).

Поріг рентабельності являє собою таку виручку від реалізації, яка точнісінько покриває

всі понесені витрати, тобто, підприємство уже не має збитків, але й не має прибутку. В цій точці маржинального доходу рівно вистачає на покриття постійних витрат, а прибуток при цьому дорівнює нулю. Якщо мова йде про реалізацію одного виду товару, то кількість його одиниць, виручка від яких дорівнює понесеним витратам, можна визначити простим співвідношенням постійних витрат до маржинального доходу одиниці даної продукції.

Слід відзначити, що значення порогу рентабельності і запасу фінансової міцності підприємства формуються під впливом комплексу чинників. Найбільш вагомим з них є операційний дохід, постійні і змінні витрати.

Визначається ЗФМ підприємства і за допомогою аналізу беззбитковості, під яким розуміється співвідношення витрат, обсягів виробництва і прибутку підприємства.

В його основі лежить ряд припущень:

- витрати бувають постійними, змінними та змішаними (наприклад, на електроенергію, транспорт або задіяне обладнання) – останні також доведеться ділити на змінні і постійні. При цьому зберігатися постійні витрати на одному рівні можна буде лише тоді, коли обсяг виробництва буде обмежений;

- залежність обсягів реалізованої продукції і змінних витрат є лінійною (в реальності на все це впливає життєвий цикл продукту, що випускається, цін на купується сировину і матеріали, розмір зарплати і т.д.);

- асортимент продукції, що випускається не змінюється;

- обсяг виробництва дорівнює обсягу реалізації протягом всього прогнозованого періоду.

Таблиця 1

Значення змінних і постійних витрат при зміні об'єму виробництва (збуту)

Об'єм виробництва (збуту)	Змінні витрати		Постійні витрати	
	Сумарні	На одиницю продукції	Сумарні	На одиницю продукції
Зростає	Збільшуються	Незмінні	Незмінні	Зменшуються
Падає	Зменшуються	Незмінні	Незмінні	Збільшуються

Джерело: [3]

Розглядаючи табл. 1 можна сказати, що подібні залежності зазвичай спостерігаються в масовому виробництві, що має досить нетривалий виробничий цикл (сюди не входить авіація, суднобудування і виробництво ексклюзивної продукції).

При цьому чим нижче витрати, особливо постійні, тим сильніше ЗФМ росте. Зазвичай події розвиваються за трьома варіантами:

- збіг обсягу виробництва і обсягу реалізації – так звана точка беззбитковості;
- перевищення обсягом виробництва обсягу реалізації;
- перевищення обсягом реалізації обсягу виробництва.

У другому варіанті спостерігається надлишок продукції, зменшується прибуток підприємства і, природно, фінансова міцність [1, с. 175].

Прямою вказівкою на надлишок обсягу виробництва буде зростання обсягу готової продукції, непрямою – зростання запасу сировини та вихідних матеріалів, оскільки витрати на них підприємство несе вже в момент купівлі.

Різке збільшення запасів може передбачати подальше збільшення обсягу виробництва, що також повинно бути строго обґрунтовано економічно.

Так що, якщо виявляється приріст запасу, то він неодмінно вплине і на фінансову стійкість підприємства.

Тому для вимірювання показника фінансової міцності буде потрібно корекція показника вичерпності від реалізації на суму приросту товарно-матеріальних запасів протягом звітного періоду.

У третьому варіанті розмір прибутку і ЗФМ збільшується, якщо порівняти його зі стандартною ситуацією, наприклад, якщо береться передплата за велику партію товару, яку не можна здійснити протягом поточного звітного періоду, однак продаж продукції, ще не виробленої, тобто фактично неіснуючої, зобов'язує підприємство виконати в майбутньому ряд певних вимог.

Все це змушує підприємство сильніше залежати від контрагентів, так що певна частка даного запасу виявиться примарною.

Фактична величина ЗФМ зменшується під впливом прихованої фінансової нестійкості, перша ознака якої – це різка зміна обсягу запасів.

Якщо при розрахунку ЗФМ різницю між фактичним і критичним обсягом, тобто обсягом випуску продукції підприємства в точці беззбитковості, розділити на величину фактичного обсягу і помножити на 100%, можна дізнатися той відсоток, на який може знизитися обсяг реалізації, щоб підприємство уникнуло збитку.

Взагалі розподіл операційних витрат підприємства на постійні й змінні є передумовою використання механізму операційного левериджу.

Російський дослідник В.В. Ковальов відзначає, що під операційним левериджем розуміється характеристика умовно-постійних витрат виробничого характеру (їх основа амортизаційні відрахування) у контексті загальної суми загальних витрат підприємства, що розглядається як фактор коливання його фінансових результатів, у якості якого обрано показник операційного прибутку [3, с. 325].

Відомо три основні міри операційного левериджу:

- питома вага постійних виробничих витрат у загальній сумі витрат, що тотожно співвідношенню постійних і змінних витрат;

- відношення темпу зміни прибутку до врахування податків і відсотків до темпів зміни обсягів реалізації у натуральних одиницях;

- відношення чистого прибутку до постійних виробничих витрат.

Найбільш поширеним у вітчизняній практиці є використання коефіцієнту операційного левериджу, що визначається як відношення постійних витрат до загальної їх суми. При цьому, чим вищим є його значення, тим більш інтенсивно змінюється сума операційного прибутку по відношенню до темпів зміни обсягу реалізації продукції.

Інтерпретація результатів дії операційного левериджу базується на врахуванні ряду особливостей. Так, І.О. Бланк виділяє наступні:

1. Позитивний вплив операційного левериджу починає проявлятися лише після того, як підприємство пододало точку беззбитковості операційної діяльності.

2. Після подолання точки беззбитковості, чим вищим є коефіцієнт операційного левериджу, тим більшу силу впливу на приріст прибутку буде мати підприємство, яке нарощує обсяг реалізації продукції.

3. Найбільший позитивний вплив операційного левериджу досягається в зоні, яка максимально наближена до точки беззбитковості (після її подолання).

4. Механізм операційного левериджу має й зворотню спрямованість – при будь-якому зниженні обсягу реалізації продукції обсяг валового операційного прибутку буде зменшуватись більш високим темпом.

5. Ефект операційного левериджу стабільний тільки в короткостроковому періоді [1, с. 184].

Окрім цього, Ю.М. Воробйов додає, що зростання коефіцієнта операційного левериджу приводить до втрати гнучкості в управлінні операційними витратами, що підвищує фінансовий ризик, а в довгостроковому періоді може негативно вплинути на формування операційної прибутку підприємства [2, с. 284].

Взагалі сільське господарство нині переживає не найкращі часи, а докладний аналіз і виявлення проблемних питань є досить актуальним, тому слід розглянути основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2013–2016 рр., які наведені в табл. 2.

Аналізуючи дані табл. 2, можна сказати, що у 2016 році спостерігається падіння майже по всіх показниках, окрім кількості найманих працівників, який зріс на 7,2 тис. осіб, однак у 2015 році спостерігається значне зростання, особливо чистого прибутку та рівня рентабельності операційної діяльності, а кількість підприємств, що одержали збиток у відсотках до загальної кількості підприємств скоротилася до 11,1% і у 2016 році зросла тільки на 0,6%, що є позитивним фактором і можна зробити висновок, що близько 88% сільськогосподарських підприємств отримують прибуток, тобто запас фінансової міцності для більшості аграрних підприємств на досить високому рівні, хоча рівень рентабельності операційної діяльності на кінець 2016 року становить тільки 32,7%.

Основним засобом виробництва для аграрних підприємств є земля, адже більшість сільськогосподарських підприємств займається саме вирощуванням сільськогосподарських рослин (рис. 2).

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	14925,7	21413,4	101912,2	89330,8
Підприємства, які одержали чистий прибуток:				
у відсотках до загальної кількості	80,3	84,7	88,9	88,3
фінансовий результат, млн. грн.	26186,6	51668,0	127525,5	102230,4
Підприємства, які одержали чистий збиток:				
у відсотках до загальної кількості	19,7	15,3	11,1	11,7
фінансовий результат, млн. грн.	11260,9	30254,6	25613,3	12899,6
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	8,3	9,3	30,4	24,9
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	11,7	21,4	43,0	32,7
Кількість найманих працівників, тис. осіб	579,8	528,9	500,9	507,7

Джерело: розроблено авторами за даними [4]

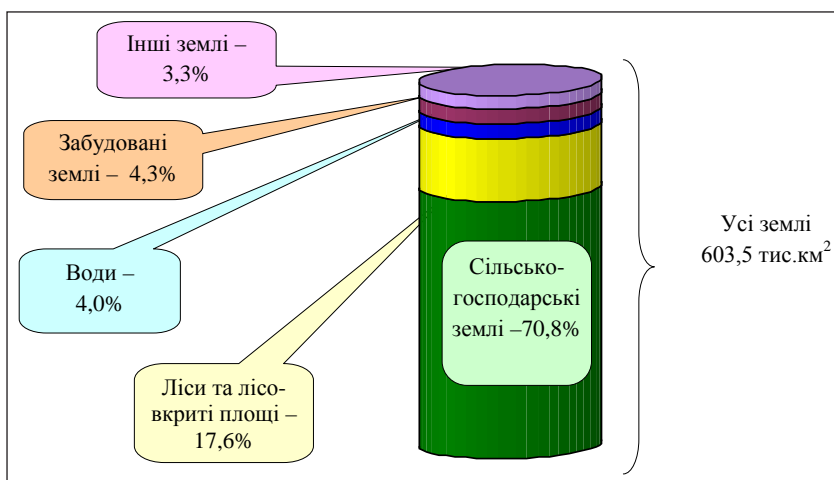

Рис. 2. Земельна площа України на 1 січня 2016 року

Джерело: розроблено авторами за даними [4]

Як видно з рис. 2 сільськогосподарські землі займають майже 71% від всієї площі України, на другому місці ліси і лісовкриті площі – 17,6%, далі забудовані землі – 4,3%, вода – 4% і 3,3% – це інші землі.

Загалом можна сказати, що сільське господарство – це одна із основних галузей України і оцінка запасу фінансової міцності для даного сектора економіки є досить актуальним, адже на сьогодні аграрні підприємства потребують впровадження нових методів ефективного управління та розумного використання як фінансових, так і інших ресурсів виробництва.

Висновки і пропозиції. Слід відзначити, що аграрні підприємства з високим запасом фінансової міцності мають можливість оновлювати основні засоби, підвищувати рівень механізації і автоматизації праці, тобто збільшувати частку постійних витрат. Це сприятиме нарощенню прибутку сільськогосподарських підприємств. Але при цьому повинні бути використані всі можливості скорочення витрат на управління і збут продукції, щоб запобігти отриманню збитків.

Стосовно змінних витрат підприємства повинні застосовувати політику скорочення, оскільки їх зміна безпосередньо впливатиме на збільшення або зменшення

прибутку. З іншого боку, актуальним для сільськогосподарських підприємств залишається достатнє фінансове забезпечення всіх фаз технологічного процесу для досягнення високого рівня урожайності культур або продуктивності тварин, що також обумовлюватиме результат господарювання.

Отже, раціональне управління постійними й змінними витратами є основою збільшення операційного прибутку підприємства, забезпечує формування певного запасу фінансової міцності й сприяє підвищенню рівня фінансової безпеки аграрних підприємств.

Список літератури:

1. Бланк І.О. Управління фінансами підприємств // І.О. Бланк, Г.В. Ситник. – К.: Нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 780 с.
2. Вороб'єв Ю.Н. Финансовый менеджмент: [Учебное пособие] // Ю.Н. Вороб'єв. – Симферополь: Таврия, 2007. – 632 с.
3. Ковалев В.В. Курс финансового менеджмента: [Учебник] // В.В. Ковалев. – М.: ТК Велби, 2008. – 448 с.
4. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Демьяненко И.В., Петрик С.В.

Национальный университет пищевых технологий

ОЦЕНКА ЗАПАСА ФИНАНСОВОЙ ПРОЧНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

Исследуются подходы к определению экономической сущности категории «запас финансовой прочности». Выявлено как постоянные и переменные издержки влияют на данный показатель. Проведена оценка порога рентабельности. Проанализирован механизм действия операционного левеиджа. Определено влияние факторов, обуславливающих изменение этих показателей.

Ключевые слова: запас финансовой прочности, порог рентабельности, постоянные затраты, переменные затраты, операционный левеидж, точка безубыточности.

Demyanenko I.V., Petryk S.V.

National University of Food Technology

APPRAISAL THE STOCK OF FINANCIAL STRENGTH OF AGRARIAN ENTERPRISES

Summary

The approaches to determining the economic essence of the category «stock of financial strength». Discovered as constant and variable costs affect this indicator. Estimated profitability threshold. The mechanism of operation of the operating leverage is analyzed. The influence of factors that determine the change of these indicators is determined.

Keywords: margin of financial strength, profitability threshold, fixed costs, variable costs, operating leverage, break-even point.